

življenjska, da bi mogla otroka jezikovno ozavestiti. Na tej ravlini bo celodnevna šola stanje lahko izboljšala, lahko pa tudi poslabšala, kar pa gotovo ni njen namen.

Med smotri pouka slovenskega jezika piše:

— učenci si osvoje oblike ustnega in pisnega sporočanja za vsakdanje življenjske priložnosti. Navedeno je za vsak razred posebej, katere od teh oblik naj učenci spoznajo, samo za osmi razred pa so pod poglavjem Jezikovni pouk navedene zvrsti jezika: narečje, pogovorni in knjižni jezik. Šolska izobrazba kaže, da učencem prepozno pojasnimo jezikovne zvrsti in da smo kot jezikovni vzor imenovali vedno le knjižni jezik, nismo pa jih opozarjali na to, kdaj je za izražanje primerna kaka druga jezikovna zvrst.

Že v starem tipu osnovne šole ne učenci ne učitelji niso govorili samo knjižnega jezika, še manj ga bodo v celodnevni šoli, ker se govorna razmerja v tej organizacijski obliki še bolj spreminjajo. Da bi bila jezi-

kovna vzgoja uspešnejša in jezikovna ozaveščenost globlja, je treba učencem zgodaj pojasniti primernost rabe posameznih jezikovnih zvrsti (že v nižjih razredih!) in nanjo sproti opozarjati. Učenec osnovne šole tudi ni zaprt samo v šolski in domači jezikovni krog. Jezik sprejema iz časopisov, revij, televizije in radia, iz umetnostnih in neumetnostnih besedil. V celodnevni šoli prihajajo vsi ti viri še bolj do izraza kot doslej. Če učencem ne bomo dovolj zgodaj pojasnili vloge in upravičenosti posameznih jezikovnih zvrsti, se bodo vedno manj ogrevali za rabo knjižnega jezika, ker jim bo postajal čedalje bolj tuj. Zato morajo učitelji v celodnevni šoli ne glede na svojo strokovno usmerjenost bolj kot doslej z osebno odgovornostjo vplivati na jezikovno zavest mladega človeka, saj ta ob njih preživi dober del dneva. Na to mora učiteljski kolektiv opozoriti ravnatelj kot pedagoški vodja na šoli in temu morajo vso skrb nameniti pedagoški svetovalci vseh strok.

Berta Golob
Pedagoška akademija v Ljubljani

HELGA GLUŠIČ, PRIPOVEDNA PROZA CIRILA KOSMAČA

Pri Slovenski matici je kot 19. zvezek zbirke Razprave in eseji konec 1975 izšla 134 strani obsežna monografska razprava Helge Glušič Pripovedna proza Cirila Kosmača, razvoj motivike in načini njenega oblikovanja (oprema: Marjan Tršar). Besedilo je plod večletnih raziskav in je bilo pred tem obranjeno kot doktorska disertacija. Ker so tovrstne monografije, zlasti kar zadeva sodobne slovenske avtorje, ne-hvalevredno redek pojav, ker je pravkar omenjeni med njimi predmet zanimanja eden najodličnejših današnjih avtorjev in ne naposled kajpada tudi zaradi zanimivosti metode in izsledkov v njej, naj na kratko razgrnemo njen propekt.

Kratkemu uvodu, ki je načelne, teoretske narave, čeprav malce nejasen (izražena je nezaupnica literarni teoriji oziroma vsakršnemu vnaprejšnjemu sistemu: raziskavo narekuje enkratnost in posebnost literarne umetnine, ta pa se pri Kosmaču kaže predvsem v značilni motiviki in avtobiografski perspektivi), sledi disciplinirano in razvidno urejen pregled obstoječega literarno kritičnega in literarno zgodovinskega zna-

nja o Kosmaču; pri tem so posebej izdvojene in poudarjene Zadavčeva, Mejakova in Pogačnikova interpretacija, ki ponujajo tudi soliden temelj nadaljnjim preiskavam.

Naslednje poglavje, Oris pisateljevega življenja, je izčrpen, na številnih znanih in neznanih (žal nedokumentiranih) virih predstavljen Kosmačev življenjepis; način mišljenja, metoda, se iz skrajno racionalne opisnosti in naštevalnosti v prejšnjem poglavju zdaj preuredita v esejistično, včasih malone literarno pisanje, ki skuša večkrat bolj prepričati z vtisom kakor z naštevanjem dejstev; tudi se ne zadovoljuje samo z »zunanjo« biografijo, prizadeva si rekonstruirati pisateljev notranji, duševni, duhovni svet. Dodana je skrbno sestavljena bibliografija objavljenih Kosmačevih pripovednih del (škoda, da ji ni dodana enako pregledna biografjska shema!) — Seveda je drugačnost življenjepisa upravičena z drugačnostjo njegove funkcije: vključen je v interpretacijo imanentno literarnih vprašanj, ne v literarnozgodovinsko razgrnitev problema; z drugimi besedami — pomaga naj lažjemu razumevanju tiste

literarne lastnosti Kosmačevih pripovednih del, ki jim pomeni in zagotavlja njihovo izvirnost; to pa je avtobiografična perspektiva.

Sledi dvojica osrednjih poglavij. Prvo — Razvoj in tipologija Kosmačeve motivike — se najprej posveča pisateljevi »učni dobi«, za katero ugotavlja bogastvo različnih snovi, kar zadeva izraz, pa učenje pri Cankarju in B. Magajni. Raziskava poteka dolgo v znamenju iskanja avtentičnosti in samoniklosti, ki naj bi obstajali predvsem v razmerju med avtobiografsko motiviko/snovjo in (priučenim) izrazom. Pač pa je Kosmač že tisti čas ustvaril značilno, ponavljajočo se zgradbo, ki jo sestavlja troje členov: razpoložensko razmišljanje za uvod, osredotočenje tega razmišljanja na določen predmet, ki končno prikljiče v pripovedno uresničitev značilno zgodbo, s poprejem premišljenim predmetom v središču pripovedne pozornosti.

Okrog 1935 pride potem do prvega pomembnejšega preloma, takrat se začenja Kosmačeva literatura naglo bližati socialnemu realizmu; iz pripovedi zginе cankarjevska simbolika in pretirana čustvenost; vse bolj ju nadomešča opisni objektivizem (nedokončana daljša pripoved Prazna ptičnica, Obisk, še posebej Hiša št. 14), se pa avtor neki prvinski težnji po pravljicnem, lirskem polepotenju sveta niti zdaj ne more upirati. Poprejšnje osebno rezoniranje vse bolj nadomešča kolektivni rezonator, največkrat vaška skupnost, njena ocena, njeno vedenje in obnašanje. Zunanji zgodovinski, realistično povedani svet zadobiva funkcijo sovražnega nasprotja človekovi intimni, pravljici, lirični sreči in bivanjski pristnosti.

Nekako po 1936 se Kosmač kot literarni ustvarjalec povsem osamosvoji; prvi tekst kot znamenje te dokončne osamosvojenosti je novela Gosenica. Prevladujoča ideja nove novelistike je časovno pogojena misel o determiniranosti človeka po družbeni sredini; daljen odmev revolucionarnih programov pa je v tej ideji življenjski optimizem: karkoli v naravi zmaga, zmaga v imenu življenja, prav iz tega se zmeraj znova rojeva tudi hrepenenje po sreči. — Ob tem osrednjem ideološkem se pojavlja vrsta manj materialno opredeljenih motivov; vse dominantnejši med njimi je motiv nepredvidljive usode, z njo v zvezi motiv sanjanja kot napovedovanja usode; avtorica oba implicitno pripisuje domačemu, kmečkemu kulturnemu izročilu — to se je tako in tako neizbrisno zapletlo v pisa-

teljev duhovni obstoj že v najzgodnejšem otroštvu, potem pa v različnih oblikah in preoblikah sredi njegove literature vztrajalo do danes. — Sploh je Kosmačev svet zmeraj znova vidno-nevidna dvojnost, človekova usoda — človekova volja, realnost — hrepenenje, danost — smisel.

Združevanju motivov v celoto zvečine gospodari biografska logika, kar je kot zgradeni princip še posebej lepo razvidno iz Pomladnega dne; Pomladni dan je sploh v marsičem sinteza dotlejšnjega Kosmačevega pripovedništva. Na drugi strani pa dovolj očitno izraža ponovno pripovedno ponikanje v subjektivizem vtisov, intimno meditacijo, raziskovanje usojenosti, kar vse še bolj velja za Balado o trobenti in oblaku, ki pa naj bi povrh nastala še kot značilna priključitev k svoječasno aktualni polemiki o razmerju med realnostjo in fantastiko v umetnosti. Prav to vprašanje je namreč tudi eno temeljnih vprašanj Kosmačevega pisateljskega in nazorskega iskanja. — Avtorica pri tem podrobneje sledi triplastni sižejski grajenosti Balade, motivni genezi in pomenski razlagi teksta, še posebej in še enkrat Kosmačevemu pojmovanju smrti (kot neločljivemu delu življenja). H koncu poglavja se na podoben način posveti še nekaterim kasnejšim novelnim tekstom, predvsem Tantaldu, glede na razvoj motivike pa odmeri troje značilnih faz v Kosmačevem pisateljskem razvoju: prvo obdobje — prevladujoči motiv upora in boja za obstanek; drugo — motiv boja za obstanek se kombinira z zanimanjem za nepredvidljivo individualno usodo; tretje — prevladuje motiv usode kot smrti.

Drugi nosilni del raziskave je avtorica nasloвила Osebna izpoved kot lirski odnos do snovi; v njem s pomočjo teoretskega znanja o literarni perspektivi podrobneje razlaga troje temeljnih pripovednih drž v Kosmačevi pripovedni prozi. V osnovi so vse tri kajpada močno lirске, v konkretni kretnji pa se uresničujejo predvsem kot: a) izpovedovanje osebnega sveta skozi literarno osebo; b) komentiranje sveta zunaj (lirskega) pripovedovalca; c) v dejavni literarni osebi, bodisi kot pripovedovalcu neosebne bodisi osebno doživljene zgodbe. Nasplošno gledano poteka Kosmačev razvoj nekako v smeri od prve proti zadnji in se s svojo trojnostjo deloma prekriva s tistimi tremi fazami, do katerih je prišla že preiskava motivike. Pojavljanje vseh treh avtorica tudi razvidno ponazarja in razlaga z obsežnim gradivom.

V zadnjem poglavju — Zaključki — sledi potem obračun dognanj; zraven so nakazana še nekatera druga, odprta vprašanja (npr. pisateljevo razmerje do slovenske literarne tradicije ali vprašanje jezikovnega sloga ipd.) in opozarja na vrsto še ne analitično interpretiranih, čeprav očitnih in značilnih lastnosti Kosmačeve pripovedne proze. — Pri Opombah kot dokumentaciji moti, kot že rečeno, odsotnost gradiva za življenjepis, pa tudi vmesni naslov Uvod je napačno postavljen, saj se opombe pod njim očitno nanašajo na naslednje poglavje; sicer je dokumentacija skrbna in natančna.

— Kratek splošen vtis: Gotovo je monografija o pripovedni prozi Cirila Kosmača tehten prispevek slovenski literarni vedi, saj izkazuje živo raziskovalno radovednost, domiselnost, delovno vnemo in disciplino. Vse te lastnosti so v glavnem razvidne že iz zastavitve dela: ne kot monografije »nasploh«, marveč kot problema; njena pozornost je osredotočena na kompleks: avtor in posebna literarna zvrst, oziroma je še bolj problemsko zožena: v zanimanje za posebno avtorjevo obnašanje znotraj nekaterih možnosti in meja te zvrsti. Zelo smotrno je bilo za ta del avtoričino osre-

dotočenje na snov/motiviko in literarno perspektivo — obe sta gotovo med tistimi prvinami literarne umetnine, ki jih še najlaže in najplodneje raziskujemo v biografsko-eksaktni kombinaciji. Pri tem pa je treba seveda dodati, da je avtoričino prizadevanje pri dokazovanju in sklepanju segalo tudi daleč preko takšne delovne odmejitve področja in v interpretacijo zajelo še vrsto drugih elementov Kosmačevega literarnega dela. Vso to obilno snov je znala tudi ustrezno razporediti, jo napraviti pregledno, recimo z vmesnimi povzemanji. — Kar v tej obliki in realizaciji vsaj deloma moti, pa je sem in tja nejasna terminologija, morda tudi prehitel stavek — ne samo glede na obstoječo literarno teorijo ali na ta ali oni literarnoteoretski sistem, zoper katere se tako in tako uvodoma izreka — marveč tudi glede na sistem pojmov, ki ga s členjenjem Kosmačeve proze sproti sama vzpostavlja. Res pa je, da tovrstna neizčiščenost kot ovira čistemu razumevanju sproti zginja — z obsežnim, plastičnim in prepričljivim ponazoritvenim gradivom, tako da je razprava s svojimi delnimi pa tudi s svojim končnim sporočilom jasna in logična.

M. K mecl

Filozofska fakulteta v Ljubljani

BALGARSKI EZIK

Že vrsto let izdaja Inštitut za bolgarski jezik Bolgarske akademije znanosti svoje popludno in znanstveno glasilo »Balgarski jezik«. Ureja ga odbor najbolj znanih bolgarskih slavistov: sedaj že pokojni Ljubomir Andrejčin, Vladimir Georgiev, Ivan Lekov, Kiril Mirčev in drugi. Da si bomo laže predstavili podobo o tej reviji, ki izhaja šestkrat na leto v zvezkih po 5—6 tiskovnih pol velikega formata, si oglejmo njen XXIV. letnik (1974).

Jedro revije tvorijo »Članki«; to so predvsem prispevki sodelavcev Inštituta za bolgarski jezik, četudi srečamo tudi prispevke tujih sodelavcev, še posebno v št. 5, ki je posvečena III. kongresu balkanistov. Gre za krajše študije, ki po obsegu ne štejejo v druge izdaje Inštituta »Izvestja« in različni zborniki, ali pa so deli bodočih monografij. Obravnavajo najrazličnejša področja jezikoslovja: od fonologije in besedotvorja do sintakse in semantike. V glavnem so posvečene sodobnemu bolgarskemu jeziku. Nekaj se jih loteva tudi dialektolo-

gije in starocerkvenoslovanščine. Med slednje šteje npr. »Označevanje not v Orbelskem triodu, srednjebolgarskem spomeniku iz XIII. stoletja« S. Kožuharova. Od mejnih področij obravnavajo avtorji informatoriko in lingvistično statistiko. Od člankov, ki pri svoji obravnavi upoštevajo tudi slovenščino, naj omenimo R. Nicolove: »K vprašanju transpozicije imperativa v bolgarščini in drugih slovanskih jezikih« (št. 6) in L. Laškove: »O nekaterih aspektih sintaktičnega zanikanja v slovanskih jezikih« (št. 2), v katerem avtorica polemizira s Chomskym.

Rubrika »Zapiski in gradivo« vsebuje krajše prispevke predvsem s področja etimologije in dialektologije. Med zanimivejše šteje H. Georgieva: »Frekvenčni slovar zunanjepolitične leksike« (št. 3) ter B. Paraškevove: »Imena oseb, izpeljana iz kratic« (št. 4).

V občasni rubriki »Dialektološko gradivo« objavlja revija besedila s terena, transkri-